

Lietuvių kalba

PRATYBŲ SAŠIUVINIS

7

1 DALIS

Lina Spetylaitė
Gabrielė Agasarjanaitė
Auksė Pukinskienė

Turinys

I ciklas	
Kalba kaip socialinis, kultūrinis ir istorinis reiškiny (6 kl. kurso kartojimas)	
1. Pasaulio kalbos, jų klasifikacija. Trumpųjų <i>i, u</i> ir ilgųjų <i>y, ū</i> balsių rašyba	4
2. Kalbų nykimas. Mirusios kalbos. Supanašėjusių ir susiliejęsių priebalsių tarimas bei rašyba	7
3. Kalbų gyvybingumas. Priebalsio <i>j</i> tarimas ir rašyba lietuviškuose ir tarptautiniuose žodžiuose	9
4. Indoeuropiečių kalbų šeima. Nosinių raidžių rašyba žodžių šaknyje	12
5. Baltų kalbų situacija. Priešdėlių <i>są-, j-</i> rašyba. Sudurtinių žodžių rašyba	15
6. Susipažinkime su latvių kalba. Pavojingų linksnių vartojimas	17
7. Ryškiausi latvių ir lietuvių kalbų panašumai ir skirtumai. Veiksmažodžių šaknies balsių kaita. Nosinių raidžių rašyba veiksmažodžių šaknyje	19
Pasitikriname	22
II ciklas	
Fonetika ir kirčiavimas	
1. Ilgieji ir trumpieji skiemenys	25
2. Kirčiavimo ABC	27
3. Kirčiuoto teksto skaitymas	29
4. Trumpųjų skiemenų kirčiavimas	31
5. Ilgųjų skiemenų kirčiavimas	33
6. Priegaidės	35
7. Priegaidžių tarimas ir nustatymas	37
8. Dvigarsių kirčiavimas	40
9. Padėtinio ilgumo balsių <i>a, e</i> kirčiavimas	42
10. Žodžio galo kirčiavimas	44
11. Priešpaskutinio skiemens taisyklė	46
12. Kirčiavimo praktika	48
Pasitikriname	52
III ciklas	
Morfologija ir rašyba. Veikiamieji dalyviai	
1. Linksniuojamosios kalbos dalys	53
2. Asmenuojamųjų veiksmažodžio formų kartojimas (tiesioginė nuosaka)	56
3. Asmenuojamųjų veiksmažodžio formų kartojimas (tariamoji ir liepiamoji nuosakos)	60
4. Neasmenuojamosios veiksmažodžio formos	62
5. Dalyvis. Dalyvio reikšmė	65
6. Gramatiniai dalyvio požymiai	67
7. Dalyvių rūšys. Veikiamieji ir neveikiamieji dalyviai	70
8. Veikiamųjų dalyvių laikų daryba	73
9. Veikiamųjų dalyvių vartojimas	76
10. Veikiamųjų dalyvių linksniavimas	78
11. Veikiamųjų dalyvių vartojimo ir rašybos įtvirtinimas	81
Pasitikriname	83
Tekstų šaltiniai	87

Vadovėlio p. 16–19 →

1. Pasaulio kalbos, jų klasifikacija

Trumpųjų *i, u* ir ilgųjų *y, ū* balsių rašyba

1

UŽDUOTIS

Prisiminkite, ką žinote apie trumpųjų *i, u* ir ilgųjų *y, ū* balsių rašybą. Baikite pildyti lentelę – taisyklėms parinkite pavyzdžių.

<i>i, u</i> rašomos	<i>y, ū</i> rašomos
Priešdėlyje api- (su šiuo priešdėliu rašomi veiksmažodžiai, kurių šaknis prasideda priebalsiais <i>b, p</i>). Pvz.:	Priešdėlyje apy- (su šiuo priešdėliu rašomi daiktavardžiai, būdvardžiai). Pvz.:
Priesagoje -im- (kai daiktavardis padarytas iš visų veiksmažodžių, išskyrus tuos, kurių bendratis baigiasi <i>-yti</i> , o esamojo laiko trečiojo asmens forma <i>-o</i>). Pvz.:	Priesagoje -ym- (kai daiktavardis padarytas iš veiksmažodžių, kurių bendratis baigiasi <i>-yti</i> , o esamojo laiko trečiojo asmens forma <i>-o</i>). Pvz.:
Mažybinėse priesagose -ut-, -(i)uk-, -ul- . Pvz.:	Mažybinėje priesagoje -yt- . Pvz.:

<i>i, u</i> rašomos	<i>y, ū</i> rašomos
Kai kuriose kitose priesagose. Pvz.: -ikl- : -ik- : -in- : -inink- : -ing- : -um- : -tuv- :	Kai kuriose kitose priesagose. Pvz.: -ykl- : -yk- : -yb- : -yl- : -yn- : -ūn- : -(i)ūkšt- :
Veiksmažodžių būsimąjo laiko 3 asmenyje, kai dviskiemenė bendratis baigiasi -yti, -(i)ūti . Pvz.: Išimty:	Veiksmažodžių būsimąjo laiko 3 asmenyje, kai dviskiemenės bendraties balsės y, ū eina ne tiesiogiai prieš -ti . Pvz.:
Mišriųjų dvigarsių (<i>il, im, in, ir, ul, um, un, ur</i>) i, u visada tariami trumpai ir žymimi atitinkamomis raidėmis. Pvz.:	Daiktavardžių ir būdvardžių daugiskaitos vardininko galūnėse -ys, -ūs . Pvz.: Daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos vietininko galūnėse -yje, -yse . Pvz.:

Pasitikriname

Atlikite užduotis ir pasitikrinkite, kaip išmokote ciklo medžiagą.

1 Kiekvienoje grupėje išbraukite žodį, kuris nėra giminiškas su kitais.

Išdrįso, drasko, drąsa; gerumas, pagerėjo, gerti; gražinti, gražinti, grožėtis; karvidė, karvelis, karvytė; lįsti, išlįsti, sulysti; įgėlė, gėlininkas, gėlėtas; laukinukas, laukas, laukimas; lapija, lapelis, liepa; medžiai, medžiaga, medinis; kalinys, kalė, kalėjimas.

5 taškai

Po 0,5 taško už teisingai išbrauktus žodžius.

2 Perskaitykite tekstą. Išrinkite iš teksto ir įrašykite į lentelę po keturis nurodytos kalbos dalies pavyzdžius.

Aš turėjau du vyresnius brolius. Vienas jų buvo pulkininkas leitenantas Flandrijoje, anglų pėstininkų pulke, kuriam kadaise vadovavo garsusis pulkininkas Lokhartas; šis brolis žuvo kautynėse su ispanais prie Diunkerko. Kas ištiko antrąjį brolių – nieko nežinau, kaip mano tėvas ir motina nežinojo, kas vėliau ištiko mane.

Kadangi buvau trečiasis šeimoje ir tėvai manęs nemokė jokio amato, tai mano galva nuo pat jaunų dienų buvo pilna visokių svaičiojimų. Tėvas, kuris buvo jau labai senas, suteikė man pusėtiną išsilavinimą, žinoma, kokį galima įsigyti mokantis namie ir lankant kaimo mokyklą.

5 taškai

Po 0,25 taško už kiekvieną teisingai parinktą kalbos dalies pavyzdį.

Daiktavardžiai	Būdvardžiai	Įvardžiai	Skaitvardžiai	Veiksmažodžiai

3 Įrašykite praleistas raides. Šalia parašykite žodį ar žodžius, kuriuo ar kuriais tikrinama rašyba.

Moke__čiai –; sp__ūvis –; pavy__džiai –; se__tuvas –; pu__šimtis –; sių__davo –; u__sigavo –; vo__tuvas –; p__autuvas –; pu__eserė –

10 taškų

Po 0,5 taško už teisingai įrašytas raides ir tinkamą paaiškinimą.

4 Įrašykite praleistas raides.

Dvi__sė puodynė, l__šių sriuba, paž__stamas veidas, įgr__sė pamokymai, šventas __žuolynas, išb__lęs veidas, sudr__skytas tinklas, išgr__žinti namai, išsi__stas laiškas, sul__sės žmogus, išspr__sta problema, suš__lusios rankos, susim__stęs jaunuolis, peiktina __da, žalios s__manos, ne__menama m__slė, sulaužytas k__stuvas, g__stantis laužas, žemėlapiu m__stelis.

Po 0,5 taško už teisingai įrašytas raides.

10 taškų

5 Išlinksnuokite žodžių junginius.

Linksniai	Vienaskaita		Daugiskaita	
Vardininkas	kvapnioji gėlėlė	taiklusis šaulys	kvapniosios gėlėlės	taiklieji šauliai
Kilmininkas				
Naudininkas				
Galininkas				
Įnagininkas				
Vietininkas				
Šauksmininkas				

Už kiekvieną klaidą atimama po 1 tašką.

10 taškų

6 Sukurkite ir parašykite devynių sakinių rišlų tekstą apie pasirinktą augalą. (9 taškai)

Sugalvokite ir parašykite pavadinimą, kuris atspindėtų teksto temą arba pagrindinę mintį. (1 taškas)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

20 taškų

6.1. Lentelėje įrašykite du savo tekste pavartotus daiktavardžius ir nurodykite jų giminę, skaičių, linksnį. (2 taškai)

Daiktavardžiai	Giminė	Skaičius	Linksnis

6.2. Lentelėje įrašykite du savo tekste pavartotus būdvardžius ir nurodykite jų giminę, skaičių, linksnį. (2 taškai)

Būdvardžiai	Giminė	Skaičius	Linksnis

6.3. Lentelėje įrašykite du savo tekste pavartotus įvardžius ir nurodykite jų giminę, skaičių, linksnį. (2 taškai)

Įvardžiai	Giminė	Skaičius	Linksnis

6.4. Lentelėje įrašykite du savo tekste pavartotus veiksmažodžius ir nurodykite jų laiką, skaičių, asmenį. (2 taškai)

Veiksmažodžiai	Laikas	Skaičius	Asmuo

6.5. Dviejuose pasirinktuose savo sukurto teksto sakiniuose pabraukite gramatinius centrus. (2 taškai)

20 taškų (9 taškai už taisyklingus, rišlius 9 sakinius;
1 taškas už tinkamą pavadinimą; po 2 taškus už kiekvieną
teisingai atliktą 6.1–6.5 užduotį)

Įsivertinu

Surinkau taškų:

.....

I. PRADEDU

0–26 taškai

Atlieku įprastas užduotis, susijusias su pažįstama aplinka.

II. MOKAUSI

27–38 taškai

Atlieku įprastas užduotis, susijusias su nagrinėtomis temomis.

III. GEBU

39–50 taškų

Atlieku neįprastas užduotis, susijusias su nagrinėtomis temomis.

IV. TOBULĖJU

51–60 taškų

Atlieku sudėtingas užduotis, susijusias su naujomis situacijomis.

II CIKLAS

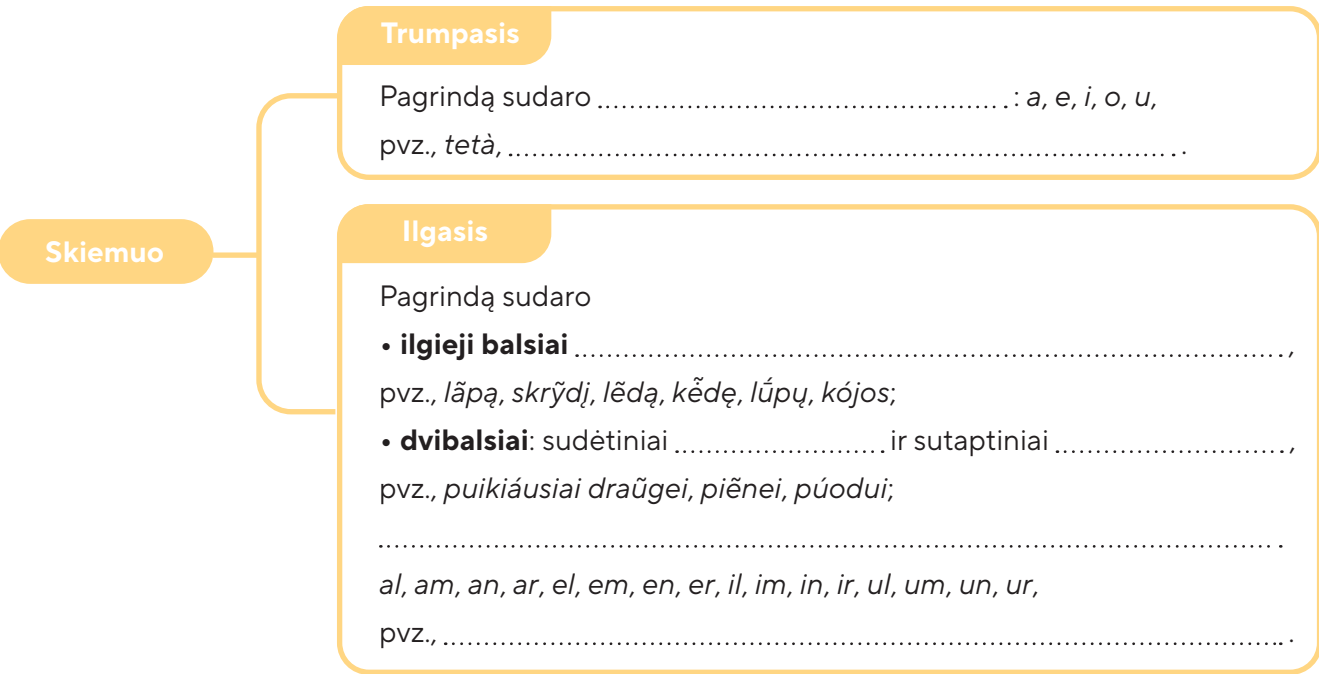
Fonetika ir kirčiavimas

Vadovėlio p. 67–69 →

1. Ilgieji ir trumpieji skiemenys

1 UŽDUOTIS

Prisiminkite, kokie skiemenys yra ilgieji, o kokie trumpieji, kas sudaro jų pagrindą. Pildydami lentelę parenkite teorijos santrauką.

2 UŽDUOTIS

Įrašykite praleistas raides, pabraukite žodžius, kurių visi skiemenys ilgieji, juos perskaitykite garsiai, aiškiai tardami visus garsus.

Kilo potv__nis, atnešk __sotį, graužia s__žinė, išmok atm__ntinai, sukosi s__kuryje, dr__suolių būryje, g__so šviesa, išplėstinis paž__minys, rugiagėlės mėl__nuotų, draugiški sant__kiai, pa__mame lagaminą, si__ntė laiškus, nulaužė saulėgr__žą, tikras steb__klas, pasiryžę nuot__kiams, prižiūri kūd__kį, laumž__rgio sparnas, sept__niolika mokinių, pasidavė gr__sinimams, atsivėrė pl__šys.

7. Dalyvių rūšys. Veikiamieji ir neveikiamieji dalyviai

1 UŽDUOTIS

Palyginkite lentelėje parašytus žodžių junginius ir įvardykite, kas yra veikiamieji ir neveikiamieji dalyviai, kuo jie skiriasi.

Grojanti muzika.	Grojama muzika.
Kabantis paltas.	Kabinamas paltas.
Keliančios rankos	Pakeltos rankos.
Kas yra veikiamieji dalyviai?	
.....	
Kas yra neveikiamieji dalyviai?	
.....	

2 UŽDUOTIS

Kurios rūšies yra paryškinti dalyviai? Juos parašykite tinkamoje lentelės skiltyje. Kurios priesagos padeda atskirti veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyvius?

1. Į skalbinių krepšį **įmestos** palaidinės skalbimo mašina jau nebeišskalbs. 2. Močiutės pyrago **skanaujantis** anūkas buvo labai laimingas. 3. Miško gilumoje, seno girininko troboje, matėsi **gęstanti** švieselė. 4. Ar žinojote, kad mano pusseserė **būsimą** mokytoją? 5. Negaliu patikėti, kad jis visą naktį **sėdėjęs** prie kompiuterio ir **žaidęs** „MineCraft“. 6. Mama pamatė **išdygusią** pernai **sodintą** raktažolę. 7. Po savaitės septintokai **rašysiantys** kontrolinį darbą apie dalyvių rūšis. 8. Šis dainininkas yra **garbinamas** ne tik suaugusiųjų, bet ir paauglių. 9. Senelio **dažyti** margučiai kasmet gražiausi ir stipriausi. 10. Muziejuje **kabantys** paveikslai traukė lankytojų dėmesį. 11. Šalia **sėdinčio** vyro **skaitomas** laikraštis atrodo labai įdomus. 12. **Išlydytas** sviestas ir vėl sustingo.

Veikiamosios rūšies dalyviai	Neveikiamosios rūšies dalyviai

.....

.....

3 UŽDUOTIS

Suskliaustus veiksmažodžius pakeiskite nurodytos rūšies ir laiko dalyviais.

1. Auguste, įpilk šviežiai (spausti, neveik. r., būt. l.) apelsinų sulčių. 2. Klasėje vyravo (spengti, veik. r., es. l.) tyla, galėjome girdėti (zvimbti, veik. r., es. l.) uodą. 3. Komandos pasiekimais (besidžiaugti, veik. r., es. l.) Rokas išvyko į virvės traukimo varžybas. 4. Horizonte (šviesti, veik. r., es. l.) langai bylojo apie (nemiegoti, veik. r., es. l.) gyventojus. 5. Antradienį (rašyti, neveik. r., būt. l.) savarankiškas darbas sukėlė daug klausimų. 6. Kišenėje gulėjo tėčio (dovanoti, neveik. r., būt. l.) moneta. 7. (Užsikurti, veik. r., būt. k. l.) laužą Jonas tikėjosi atbaidyti uodus. 8. Prieš Kalėdas svetainės grindinį nukloja eglei (skirti, neveik. r., būt. l.) papuošimai ir įvairios dekoracijos. 9. Antanas buvo (belupti, veik. r., es. l.) apelsiną, tačiau jį pakvietė mokytoja. 10. Vaikai prisiminė po eglę (pukšėti, veik. r., būt. k. l.) ežiuką. 11. Anksčiau Elzė jos (palaukti, veik. r., būt. d. l.) prie bažnyčios. 12. Anūkas stipriai (mylėti, veik. r., es. l.) savo senelius. 13. Žmogus turėtų suprasti, kad (kirsti, neveik. r., es. l.) mišką reikia atsodinti. 14. Senelis buvo (sakyti, veik. r., būt. k. l.) , kad jau girdėjo (kukuoti, veik. r., es. l.) gegutę. 15. Dar trys sekundės ir jis paspirtuku būtų (įsirėžti, veik. r., būt. k. l.) į senąjį ąžuolą.

4 UŽDUOTIS

Nuspalvinkite frazeologizmuose vartojamus dalyvius. Remkitės skaitmeniniu „Frazeologijos žodynu“ ir išsiaiškinkite, ką reiškia pateikti frazeologizmai, susiekite juos su tinkamu atsakymu. Lentelėje parašykite atsakymus.

1.	Vėtytas ir mėtytas.	A	Labai skubantis.
2.	Krepšyje nešamas.	B	Pusprotis, kvailokas.
3.	Kaip ubagas pabėręs trupinius.	C	Nusiminęs.
4.	Kaip mietą prarijęs.	D	Toks pat, tos pačios prigimties.
5.	Kaip padus nudegęs.	E	Pamaldus.
6.	Į kanapes statomas.	F	Nesusigaudantis, naivus.
7.	Šlapiu maišu trenktas.	G	Labai patenkintas.
8.	Mažai košės valgęs.	H	Nuolat bambantis.
9.	Iš vieno molio krėstas.	I	Dviveidis.
10.	Iš dangaus nukritęs.	J	Bjaurus, negražus.
11.	Abiem pusėmis pjaunamas.	K	Daug sunkumų išgyvenęs, visko patyręs.

Vadovelio p. 156-159 →

1 UŽDUOTIS

Prisiminkite, kaip padaromi visų keturių laikų veikiamosios rūšies dalyviai. Įrašykite lentelėje trūkstamas formas, iš kurių daromi dalyviai, priesagas, galūnes ir padarytus dalyvius.

Iš eilės išrašykite nuspalvintus dalyvius, nurodykite jų rūšį.

4.2.

Parašykite 2–3 frazeologizmus su veikiančios arba neveikiančios rūšies dalyviais, kuriuos girdėjote vartojant senelius, tėvus ar mokytojus, draugus arba vartojate patys. Įvardykite, ką jie reiškia.

.....

.....

.....

.....

Laikas	Veiksmažodžio forma, iš kurios daromas dalyvis	Dalyvio priesaga	Dalyvio galūnė	Veikiamosios rūšies dalyviai
Esamasis	skrend-a, mat-o, tik-i	-(i)ant- -ant- -int-	-(i)ąs,, -i, -is, -i -is, -i	 , , , pieši ąs , pieši antis , pieši anti , mat ąs , mat antis , mat anti , , ,
Būtas kartinis	 mat-ė,	-us-	-ęs, -i	skrid ęs , skrid usi , pieš ęs , pieš usi , , tikėj ęs , tikėj usi , ,
Būtas dažninis	 matydav-o (maty-ti + -dav- + -o)		-ęs, -i	skrisdav ęs , skrisdav usi , ,
Būsimasis	skris-i (skris-ti + -s- +-i),	-iant	 , -is, -i	 , , , matys iąs , matys iantis , matys ianti

10. Veikiamųjų dalyvių linksniavimas

1 UŽDUOTIS

Prisiminkite, kaip linksniuojami veikiamosios rūšies dalyviai. Nuspalvinkite tų linksnių galūnes, kurių rašyba jums pasirodė neįprasta.

Linksniai	Vienaskaita			
V. kas?	gęstąs, gęstantis,	gesęs, gesusi	gesdavęs, gesdavusi	gesiąs,, gesianti
K. ko?	gęstančio, gęstančios		gesdavusio, gesdavusios	gesiančio, gesiančios
N. kam?		gesusiam, gesusiai		
G. ką?		gesusį, gesusią	gesdavusį, gesdavusią	gesiančią, gesiantį
Įn. kuo?	gęstančiu, gęstančia		gesdavusiu, gesdavusia	gesiančiu, gesiančia
Vt. kur?		gesusiame, gesusioje	gesdavusiame, gesdavusioje	
Linksniai	Daugiskaita			
V. kas?	, gęstantys, gęstančios	gesę,	gesdavę, gesdavusios	, gesiantys, gesiančios
K. ko?	gęstančių	gesusių	gesdavusių	gesiančių
N. kam?		gesusiems, gesusioms		
G. ką?	gęstančius, gęstančias		gesdavusius, gesdavusias	gesiančius, gesiančias
Įn. kuo?	gęstančiais, gęstančiomis	gesusiais, gesusiomis		
Vt. kur?		gesusiuose, gesusiose	gesdavusiuose, gesdavusiose	gesiančiuose, gesiančiose

2 UŽDUOTIS

Pabraukite veikiamuosius dalyvius. Juos suderinkite su parašytais daiktavardžiais.

Išplėstas, ošdavusių, jutimo, važiuojančio, byrantį, lipnus, grojančia, ragaujamą, prinokęs, keliamo, čiulbančių, atšąla, šlamančiuose, tirpsiančiu, laimingieji, sirpstanti, suplaktu, mylį, pūškuojančiam, skutamos, plazdančioms, klausymas, balinamą, garuojančią, žvilgąs, banguojančioje, būsimi.

..... muzika, šilų,
..... pomidoras, jūroje,
..... ledu, gulbėms,
..... tėvai, kavą,
..... vyšnia, paukščių,
..... traukiniui, lapuose,
..... cukrų, kailis,
..... dviračio.

3 UŽDUOTIS

Išlinksniuokite pateiktų žodžių junginių vienaskaitą ir daugiskaitą.

Vienaskaita		
	Vyriškoji giminė	Moteriškoji giminė
V. kas?	dardantis ratas, plaukęs debesis	žaliuojanti pušis, žibėjusi žvaigždė
K. ko?		
N. kam?		
G. ką?		
Įn. kuo?		
Vt. kur?		
Daugiskaita		
V. kas?	dardantys ratai, plaukę debesys	žaliuojančios pušys, žibėjusios žvaigždės
K. ko?		
N. kam?		
G. ką?		
Įn. kuo?		
Vt. kur?		